

BELED

﴿ ۹۰ ﴾ سُورَةُ الْبَلَدِ

Elbeled sûresi tamamen mekkîdir.

Âyetleri - yirmidir.

Fasılası - ۵۰ ن . ۱۰ د harfleridir.

Evvelki Sûre zamanın eşref saatlerine kasem ile başlamış, insanın refah veya darlıkla ibtilâsını, mal hırsı,

mîrâs yiyiciliği, yetîme, fukaraya bakmamak gibi mezmum huyraliyle âkıbetinin acılığını zikr ettikten sonra

nefsi mutmeinnenin ıydi ekber olan husni hâtimesiyle hıtam bulmuş olduğu gibi bu Sûrede mekânın en

mübarek beldesine kasem ve onun fethine işaret ile başlayıp insanın meşakkatle yaratıldığını, mal sahibi

olanlardan matlûb bulunan « فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ » yüksek

iki haslet ile nefsi mutmeinne için itmi'nan eseri ve yümün sebebi olan bazı hasletleri ve buna mukabil

küfr-ü tekzibin şeâmetiyle sui âkıbetini hulâsa edecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿٣﴾
وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٍ ﴿٤﴾

Sh:»5823

﴿٤﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٥﴾ أَيْحَسَبُ أَنْ لَنْ
يَقْدَرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٦﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ﴿٧﴾ أَيْحَسَبُ
أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ﴿٩﴾ وَلِسَانًا
وَشَفَتَيْنِ ﴿١٠﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١١﴾ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ
﴿١٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٣﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٤﴾ أَوْ
إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٥﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ أَوْ
مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٧﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا

بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٨﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ
﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٢٠﴾
عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ ﴿٢١﴾

Meali Şerifi

Yu... Kasem ederim bu beldeye 1 Sen hıll iken bu beldede 2 Ve bir validle veledine ki 3 Hakikaten biz

insanı bir meşakkat içinde yarattık 4 O kendisine karşı kimse göç yetiremez mi sanıyor? 5 Ben yığın yığın

mal telef ettim diyor 6 Onu bir gören olmadı mı zann ediyor? 7 Vermedik mi biz ona iki göz 8 Ve bir dil ve iki

dudak; 9 İki de tepe gösterdik 10 Fakat o göğüs veremedi o (akabeye) sarp yokuşa 11 Bildin mi o

Sh:»5824

sarp yokuş ne? 12 (Fekki rakabe) esîr bir boyun kurtarmak 13 Veya salgın bir açlık gününde yemek yedirmek 14 Yakınlığı olan bir yetîme 15 Veya toprak döşenen bir miskîne 16 Sonra olmadı o iymân edip de sabra vasiyyetleşen ve merhamete vasiyyetleşenlerden 17 Ki onlardır işte meymenet sahibleri (Ashabı meymene) 18 Âyetlerimize küfr edenler ise onlardır işte: Şeâmet sahibleri (Ashabı meş'eme) 19 Üzerlerine bir ateş bastırılıp kapıları kapanacak 20

1. ﴿لَا أُقْسِمُ﴾ - Sûrei Kıyameye bak ﴿بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ - Bu beldeden murad, beledi

haram, ya'ni Mekkei mükerrerme olduğunda müfessirînin icmâi vardır. Kamusta: Elbeled ve elbelde Mekkei mükerrermenin ismidir şerhinde der ki: Süreyyaya Ennecm itlâkı kabîlinden tefhîm içindir. Besairde beyan olduğuna göre: Beled ve belde muhît ve mahdud ve muayyen olan ve içinde duranların ictima' ve ikametleriyle müteessir bulunan mekâna denir. Şehre belde itlâkı bu cihettedir. Ma'mur olmiyan mefâzeye belde itlâkı: Vuhoş mekânı ve toprağa itlâkı haşerat mekânı ve makbüreye itlâkı emvat mekânı olmalarına mebniydir. İki kaş arasındaki açıklığa belde itlâkı mahdud olan mekânı mezkûre teşbih ileddir. Devenin göğsüne de istiâre olunur. Ve zikr olunan teessür i'tibariyle eser ve nişan ma'hasına ve ikamet i'tibariyle lüzum ve ikamet ve ilzam ma'nalarına ve vatandan ayrılmamış bir kimsenin diğer bir yerde mütehayyir olması münasebetiyle hayret ve zihin donukluğu ma'nalarına dahi kullanılır **أه**. Bu tafsilâtan anlaşılır ki

Mekkei mükerreremeye lâmi ahd ile elbeled denilmesi «

انَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى
لِّلْعَالَمِينَ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ

muazzeme ile bir takım âyâtı beyyinatı havî bir «haremi âmin» olmak itibariyle âlemin hayret engiz bir sinei

fazîleti halinde hurmetle

Sh:»5825

tanınması vâcib, mubarek, ma'ruf, bir şehri olduğuna işarettir. Cenabı Allah insanın meşakkat içinde

yaradılmış olduğunu ve binaenaleyh rabbine doğru yükselmek için bu âlemde meşakkatlere göğüs

germesi lâzım geleceğini te'kid ile beyan için burada da bu beldeye ve buna ma'tuf olan valid ve veled

kasem etmiştir ki yukarıki Sûreden bu gibi kesemlerin hakikatte onların rabbine raci' olduğu anlaşılmiştir.

Evvelki Sûrede «leyâli aşr, aşri Zilhicce ve şef-u vetr hacc günleri olan Bayram ve Arefe olduğuna göre

burada haccın iyfa olunduğu beldei hareme kasem edilmesindeki münasebet de âşikârdır. - Lâkin şayanı

dikkattir ki bu kasem pek mutlak bırakılmamış, şu cümleli haliyye veya mu'teriza ile takyid veya ta'kiyb

edilmiştir: 2. ﴿وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ Sen hill iken bu beldede - veya bu beldeye,

ya'ni sen burada bulunurken veya buradan çıkıp da sonra feth ile gireceğin zaman yâhud sen ki hılsin bu beldede, ya'ni haremi âmin olan bu beldede senin hakkına hurmet edilmiyor, burada bir ava bile tearruz haram iken sana tearruz halâl sayılıyor. Binaenaleyh sen ona, o meşakatlere göğüs ger, çünkü insan meşakkatte yaradılmıştır. Bu ma'naca cümle, i'tirazıyedir. Yâhud sen bu beldede bir an için hıll halinde olacaksın, dilediğini yapmak halâl olacak, o halde bu beldeye kalem ederim, ya Muhammed! Birinci ve bu üçüncü ma'nada cümleli haliyye, hali mukarine veya mükadderedir. Hıll kelimesi: Haram, harem, ihram mukabili olarak halâl gibi masdar ve tesmiye bilmasdar kabîlinden vasıf ve ism olur. Haram olmayıp halâl olmak veya halâl olan ve Mekke'de harem havzasından haric olan mahal ve o hıll mahalde olmak ve ihramdan çıkmak veya çıkan; ve yemînin uhdesinden çıkmak ma'nalarına gelir ki asıl mefhumu halâl gibi çözmek ma'nasındandır, bir serbeslik ifade eder. Bir şeye hulûl etmek konmak ma'nasına olabildiği de söylenmiştir.

Sh:»5826

Burada muhatab olan Hazreti Peygambere bir vasf olduğu zâhirdir. Bu da işaret olduğu üzere başlıca

üç ma'na ile mülâhaza olunabilir. Kazıy beyzavî evvelâ hulûl ma'nasını takdim ederek demiştir ki: Allah

sübhânehu ve tealâ beledi harama kasemi aleyhissalâtü vesselâmin ona hulûlü ile takyid eylemiştir ki

bunda Peygamberin mezîdi fazlını izhar ve mekânın şerefi ehlinin şerefi ile olduğunu iş'ar vardır **اه** .

Hillin hulûl ma'nasından vasf olmasını münakaşe edenler olmuş ve hulûlden vasıfda hill değil, hâll

denildiği ileri sürülmüş ise de Âlûsî bu münakaşenin kiletli tettebbü'den neş'et ettiğini söylemiştir. Maamafih

hulûlden murad, Hazreti Peygamberin sade Mekke'de ikametinden ibaret de olmamak lâzım gelir. Zira öyle

olsa idi hill lâfzına lüzum olmaksızın « **وَأَنْتَ فِي هَذَا الْبَلَدِ** » denilmek kâfi idi. O halde

maksad onunla beraber bilhassa oradan hicret edip de bil'ahara feth ile oraya gireceği hale de işaret

olmasıdır. Bu suretle hem oradan çıkmağa bâis olacak meşakkatlere tehammül lüzumuna tenbih hem de «

« **إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ** » buyurulduğu üzere

güzel bir meâde kadar döndürülüp bu beldeye serbes olarak geleceği va'dile bir tebşir ve tesliyyeyi

tazammun eyler. Onun için İbni Cerîr ve daha diğerlerinin rivayet ettiği üzere İbni Abbas bunun tefsirinde

demiştir ki: Ya Muhammed! Bu beldede kıtal ancak sana bir an için halâl olacak, fakat sendan başkasına

değil. Mücahid de demiştir ki: Allah tealâ aleyhissalâtü vesselâma bir gündüzün bir saatında bu beldeyi

halâl kıldı, onda her ne yaparsan hıldesin, müâheze olunmıyacaksın buyurdu. Ebî Salih ve Katâde ve İbni

Atıyye ve İbni Zeyd ve Hasen ve Dahhâkten dahi bu ma'na rivayet edilmiştir: Ve lâfzı şöyledir: «

« **يَقُولُ سُبْحَانَهُ أَنْتَ حِلٌّ بِالْحَرَمِ فَاقْتُلْ إِنْ شِئْتَ أَوْ دَعْ وَ ذَلِكَ** »

يَوْمُ الْفَتْحِ = Allah sübhânehu buyuruyor ki: Sen bu haremde hılsin o vakit dilersen katl et dilersen

etme, ve o fetih günü idi» اهـ . Aleyhissalâtü vesselâm o gün Ebu Berze Saiyd ibni Harbi

Sh:»5827

Eslemîye emr edip mürtedd Abdullah ibni Hatalın boynunu Kâ'be örtüsüne yapışmış iken vurdurmuş idi ki

bu İbni Hatale Kureyş iki kalbli derlerdi. İslâm izhar etmiş, sonra irtidad edip islâm aleyhinde bir takım

şenaatler yapmış idi, yukarılarda Mekkenin fethinden bahs edilirken geçmiş idi ki Resûlullah o saat üç dört

kişinin daha katlini emr eylemiş ve o güne kadar ömrünü Resulullah'a harp ve adavet ile geçiren katle

müstehik niceleri ise afv olunup hakla bâtilı ayıran o fethi mübînin bütün katli böyle bir kaç kişiden ibaret

kalarak neticesi rahmeti âmme olmuş idi. Yine o gün aleyhissalâtü vesselâm buyurmuş idi ki: Allah tealâ

Semavât ve Arzı halk ettiği gün Mekkeyi haram kıldı, o, kıyamı saate kadar da haramdır. Benden evvel

kimseye halâl olmadı, benden sonra da hiç kimseye halâl olmayacaktır. Bana da bir gündüzün bir

saatinden başka halâl olmadı, onun için onun ağacı budanmaz, otu biçilmez, avı ürkütülmez, lukatası da

araştırıp soran (münşid) inden başkasına halâl olmaz. Bunun üzerine Hazreti İbni Abbas «Yaresûlâllah!

İzhırdan ma'ada, çünkü o bizim kuyûnumuz ve kubûrumuz, ve büyütmüş içindir» demişti, Resulullah da «

وَأَنْتَ « وَأَنْتَ » mûsnediileyhinin
الْأَذْخِرِ = izhırdan maa'da» buyurmuştu. Buna nazaran «

« حَلُّ » de ki tenvin de taklil için demek olur ki bir saat ile beyan olunmuştur. Bu cümle

de « بِهَذَا الْبَلَدِ » tekrar olunup da zamir ile iktifa edilmemesi bu beldeye ayrıca bir ta'zîm ifade

etmek ve yâhud Resûlullahın hıllı halinde yeni bir zuhur kesbedeceğine işaret olmak içindir.

3. ﴿وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ﴾ - Evvelki « هَذَا الْبَلَدِ » üzerine ma'tuf olarak bunlar da

muksemi bihtir. Vâlid, ata, Maveled tevlid eylediği mevlûdu, veledi, zürriyeti. Bunda da müfessirînin bir kaç

vechi menkuldür:

1 - Vâlid Âdem, ve maveled zürriyetidir. Bu mücahidden

Sh:»5828

merviydir. Bunlara kasem edilmesi çünkü nev'i beni Âdem yeryüzünde mahlûkatı ilâhiyenin en acîbidir.

Beyan, nutuk, tedbir, istihracı ulûm onlarda, Allaha da'vet eden Enbiya ve dininin ensarı onlardandır. «

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَىٰ

السَّمَاءِ » buyurulduğu üzere Arzdaki şeylerin hepsi onlar için yaratılmış, sonra da Semada nasîbedar

edilmiş, Âdeme esma ta'lim olunmuş, Melekler ona secdeye me'mur kılınmış «

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ » buyurulmuştur. Bu surette Benî Âdem nev'inin salihî, gayri salihî

ayrılmıyarak hepsine kase edilmîş demektir. Çünkü ilk fitret bakımından hepsi birdir. Mazharı acâib olan

bu binye ve terki bde hepsi müşterektir. Maamafih bir de denilmiştir ki kase, Âdem ile evlâdından

salihînedir. Çünkü salâhı olmiyanlar, sanki Âdem evlâdından değil, behâim hukmündedirler. Onlar

hakkında «

﴿إِنَّهُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ﴾ . ﴿صُمُّ بِكُمْ عَمَىٰ فَهَمُ﴾
﴿لَا يَرْجِعُونَ﴾ buyurulmuştur.

2 - Vâlid İbrahim ve mâ veled İsmail ve Muhammed aleyhimüsselâm, yâhud vâlid İbrahim ve İsmail ve

mâveled Muhammed sallâllahü aleyhi vesellemdir. Önce Mekkeye kase edilmîş olması ve «ente hıllün»

buyurulması bunu andırır. Çünkü o, İbrahim aleyhisselâmın binası, oğlu İsmail aleyhisselâmın menşei,

züriyetinden Muhammed aleyhisselâmın mevlidi olan mahallidir. Bununla sûrei Bakarede geçen «

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاتَمَّهِنَّ قَالَ أَنِّي جَاعِلُكَ
لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ .

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ
مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ
وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ. وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا
بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ
النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ. وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ
وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. رَبَّنَا
وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا
مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ رَبَّنَا وَابْعَثْ
فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ الْخ

de vemâvelede denilmesi «

﴿وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنِيهَا﴾ . ﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ﴾ deki nükteler

gibi «mâ» nın bir teaccüb ma'hasına da iyma etmesidir ki: Acîbüşşan mevlûd demek olur.

3 - İbni Cerîr ve İbni Ebî Hâtim, Ebî İmrandan: Vâlid İbrahim aleyhisselâm ve mâ veled onun cemi'i veledi

diye

Sh:»5829

rivayet eylemişlerdir. Lâkin «

« قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ط قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ » âyeti zâlimleri ahdi

ilâhîden ihrac ettiği için bunu da mü'minlerine tahsîs etmek lâzım gelir. Netekim «

« كَمَا صَلَّيْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ » de öyledir. Ve bir kısım

müfessirîn bu tahsîsi tasrih etmişlerdir. Bu surette ikinci veche karîb olmakla beraber ondan eşmel

olur.

4 - Mâverdîden: Vâlid: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem ve mâ veled ümmeti olmak da

muhtemeldir.

5 - İbni Abbasa nisbet olunarak denilmiştir ki: Murad, her vâlid ve mevlûddur. Bunda gerek zevil'ukulden ve

gerek gayrisinden her vâlid ve mevlûd dahil olabileceğine göre bu ma'nanın şumulü birinciden çok daha

geniştir. Ve mâ veled ta'birinden en zâhir olan budur. İbni Cerîr, savab olan budur demiş. Razî de der ki bu

münasibdir. Çünkü bütün halkın hurtemi bu kelâmda dahildir. Belli ki bütün halktan muradı vilâdet cereyan eden bütün zi hayat halk demektir.

6 - İkrime tarikiyle yine İbni Abbastan bir de şu rivayet edilmiştir ki: Vâlid, her bir doğuran ve mâ veled de doğurmayan demektir. Bu iki vechile anlaşılabilir: Birisi: Adem ve meleke tekabülü olmak üzere kendisi doğmuş, şahsı veya nev'i veya cinsi i'tibariyle doğurmak da şanından olduğu halde doğurmamış demek olur ki: Bu ma'na «ma» mevsul olmakla beraber vâlide tekabülden istinbat olunabilir. Ya'ni ve «mevlûdin gayri vâlid» mealinde olur. Çünkü her doğuran vâlidde dahildir. Bu surette beşinci vecihten pek farkı olmaz. Diğer birisi de «ma» nâfiye olmaktır ki nâkiller böyle telâkkî etmişlerdir. Bu surette her doğuran ve doğurmayan iyca ve selb tekabüliyle bütün eşyaya şamil olur. Ve evvelki sûredeki «

وَالشَّفَعِ وَالْوَتْرِ» in bir ma'nasındaki şümule benzer. Lâkin bundan atıf, sahih olmak için «
وَوَالِدٍ وَالَّذِي مَا وَلَدَ» takdirinde mah'zuf bir mavsul gözetmek lâzım gelir. Böyle mevsulün

hazfını ise Nahivde de Basriyyun tecviz etmemiş olduklarından bu vecih zayıf addedilmiştir. Atfe nazaran en zâhiri bu beldeye münasebeti ma'ruf olan vâlid ve veled olmaktır. Bundan da meşhur olan İbrahim ve İsmail aleyhimesse lâmdir. Bu cihetle ikinci vecih azherdir. Mutlak olarak zâhir olan da insan hılkatiyle alâkadar olan ve vâlid nedir? Mevlûd nedir? Takdir edebilen her vâlid, ile evlâdı olmaktır. Bu ise beşinci vecihtedir. Bundan evvelki vecihler evleviyette dahil olur.

Bu kasemlerle te'kid ve takviye edilerek bildirilen cevap şudur: 4.

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ hakikaten biz insanı bir kebed: bir şiddet ve

meşâkkat içinde yarattık - (sûrei İnsanın başına bak). İnsan hayata bir lâhzada kolaylıkla gelivermiş olmadığı gibi kolaylıkla geçip gidiverecek de değildir. O, ciğerlere işliyecek şiddetli bir meşakkat ile muhat olarak ve inayeti ilâhîyye ile tavırdan tavra o meşakkatler içinden geçirilerek yaratılmış, hayata çıkarılmış, o suretle insan olmuştur. Demek ki mihnet ve meşakkat içinden insanlık gayesine irmek insan hılkatinin bir lâzımı ve Halikin bir kanunudur. İnsan haddi zatinde âciz ve bî tab iken Halikı tealânın teşekküre şayan büyük bir inâyet ve himayetine mazher olmuştur. O halde insan, kâmil bir insan olmak için bunu bilerek mihnet ve meşakkate göğüs germek ve o meşakkat içinde onu koruyup hayata çıkararak, kuvvet veren Halika şükrünü eda etmek üzere vazifeye ıkdam ve öyle acıklı şayanı merhamet kullara merhamet ederek

halâs ve rıza yoluna gitmek lâzım gelir. Cümhurun muhtarına göre bu âyetini müfadı budur.

Kâfın ve banın fethiyle kebed, banın kesri veya sükûniyle ciğer ma'nasına olan kebid maddesindedir.

Müfessirinin bunda da bir kaç vechi vardır:

1 - Sahib Keşşaf der ki: Kead, aslı « كَبَدَ الرَّجُلُ كَبَدًا فَهُوَ أَكْبَدُ »

Sh:»5831

kavlındendir ki ciğeri ağrıdığı ve şiştiği zaman söylenir ve o adama ekbed denir. Sonra tevsî' edilip her bir

teab-ü meşakkatte kullanılmıştır. Meşakkatlere karşı koymak ma'nasına mükâbede bundan me'huздür.

Netekim ihlâk etti ma'nasına «ta» ile « كَبْتَهُ » denilir, aslı « كَبَدَهُ » dir ki ciğerine sapladı demektir.

Diğer bir takımları da demişlerdir ki kebed esasen şiddet ma'nasıdır. « تَكَبَّدَ اللَّبَنُ » Bundandır

ki süt, yoğurt koyulaştı katılaştı demektir. Bu iki kavil arasında fark evvelkisinde kebed ismi ciğere mevzu'

yapılmış, sonra ondan şiddet müştakk kılınmış, ikincisinde lâfız, şiddete ve koyuluğa mevzu' yapılmış, sonra

ondan uzvün ismi müştak kılınmıştır.

2 - Kebed, istiva ve istikamet ma'nasına denilmiştir ki ciğerin düzgünlüğünden, yâhud kebedi Semâ

ta'birinden mülâhaza edilmiş demektir. Bunda insanın diğer hayvanlar gibi sürünmeyip belinin doğruluğu

ve gidişinde istikameti ve ma'nen yükselme kabiliyeti ile « خَلَقَ فَسَوَّى » mазmunu gözetilmiş

oluyorsa da feth ile kebedden bu ma'naya intikal çok baiddir.

3 - Kebed, hıkkatın şiddet ve kuvveti denilmiştir. Halikin kudretiyle tekebbüd ettirilip bedenine kuvvet

verilmek suretiyle demek olur ki evvelki ma'na bunu da tazammun edebilir. Bu tekebbüd mefhumu

Keşfül'esrarda uzvî vazîfe (fiziyooloji) bakımından nutfenin tehassür ve incimadı tarzıyla biraz tenvir edilmek

istenilerek denilmiştir ki: Bu bize bazı zamanlar nutfenin tehassür ve incimadında husule gelen hali

anlatabilir. Bunun bir naziri de şudur: Meselâ göğsün iç zarı gibi bir gışai maslîde bir iltihab husule geldiği

zaman ibtida onda çok ve saf bir seyyali maslî müşahede olunur. Sonra az mıkddarda

bir posa olur ve ağdalanır, hattâ hararete arz olunduğu zaman yumurta akı gibi olur. Sonra onda mayalı hamur tecvifleri gibi tecvifler ve küçük küçük havsalacıklar hâdis olur ki intizamlarına göre saf saf olabilirler. Sonra bir birlerine ağızlar açılır ve muztarib bir seyyal ile dolan bir takım viaî kanallara tehavvül eder. Sonra bu ev'ye ile iltihab mahalline mücavir ev'yei şeariyye arasında ağızlaşmalar (tefemmümler) tevellüd eder. Bu suretle yeni tekevvün eden bu gışaya da hayatı âmme sirayet eyler. Bu müşahedededen gerçi her maddei hayvaniyyede seyyallerin camidlere tehavvülü ıztırarî olduğu hükmünü bilemez isek de bunun fâideli olduğundan da şübhe yoktur. Zira biz bununla bâtinî vazifelerden bir vazifeye muttali' oluyor ve ekser ahvalde bize gizli kalan esrardan bir sirr anlamış bulunuyoruz. اهـ . Razî der ki: Bu üç vecih bilindikten sonra deriz ki: Birinci veche göre murad yalnız Dünya şedaidi olmak da yalnız tekâlif şedaidi olmak da yalnız Âhîret şedaidi olmak da muhtemil, hepsi olmak da muhtemeldir.

EVVELKİSİ: « لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ » Ya'ni onu bir takım etvar da halk ettik ki

hepsi şiddet ve meşakkattir. Sulbden geçerken ve anasının karnında, sonra emzik zamanında, sonra bülûğunda geçimliğini tahsilde sonra da ölümdede.

İKİNCİSİ: Dinde zahmet, Hasen demiştir ki: Meserret halinde şükr ile uğraşır, sıkıntıda halinde sabr ile uğraşır

ve ibadetleri edada mihnet ile uğraşır.

ÜÇÜNCÜSÜ: Âhıret şedaidi, ölüm, Melek suâli, kabir zulmeti, sonra ba's ve Allaha arz ta kararını buluncıya

kadar ki ya Cennette ya Cehennemde.

DÖRDÜNCÜSÜ: Lâfız bunların hepsine mahmul olmaktadır ki hak da budur. Razî bunlara şunu da ilâve

ederek der ki bence bunda bir vecih daha vardır. Şöyle ki: Bu Dünyada lezzet yoktur, o lezzet zann

edilenler elemden

Sh:»5833

halâştır. Meselâ yemekte tehayül olunan lezzet açlık eleminden bir halâştır. Geyimde tehayül olunan

lezzet, sıcak ve soğuk gibi elemlerden halâştır. Demek ki Dünyada insanın hali ya elem veya bir elemden

halâs ile diğere intikaldir. « لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ » in ma'nası bu demektir.

Bundan zâhir olur ki insan için ba's ve Kıyamet lâbüddür. Zira insan hilkatini tedbir eyliyen hakîmin ondan

maksudu teellüm ise bu rahmete lâyük değildir. Ve eğer maksudu ne müteallim ne mütelezziz olmaması ise

onu ademde bırakıp yaratmamak da bu matlûba kâfi gelirdi. Halbuki o insanı bu Dünyada bir kebed,
meşakkat ve mihnet içinde halk etmiştir. O halde bu Dünya yurdundan başka bir Âhret yurdu lâzımdır ki
orası saadet, lezzet, keramet yurdu olsun. Kebedde ikinci istiva vechi İbni Abbastan nakledilmiş, fi kebed:
Diğer hayvanât menkûsen baş aşağı yürürlerken insan yukarı doğru kaim ve müntasib olmak üzere
yaradıldı demiştir ki bu hilkat ile imtinan demek olur. Üçüncü şiddeti hilkat vechi hakkında: Kelbî demiştir ki
bu âyet Benî Cumahtan Ebü'eşedd künyesinde bir adam hakkında nâzil oldu, öyle kuvvetli idi ki ayaklarının
altına Ukâz sahtiyanını kor onu ayaklarının altından çekerlerdi, sahtiyan parçalanır ayakları kımıldamazdı.
Şunu bilmek lâzım gelir ki vecih evvelki vecihtir. Sebebi nüzul hass olabilirse de insandan murad
bazılarının sandığı gibi muayyen bir insan değil, âmmdır, herkes dahil olur **اهـ**. Böyle daha bir çok
müfessirler gibi Âlûsî de demiştir ki: Kebed hakkında birinci mihnet ve meşakkat ma'nasından ma'ada
akvalin hepsi zayıftır, itimad edilmez. Fakat o birinciyi Hâkim, sahih olarak ve daha bir cemaat İbni
Abbastan rivayet ettikleri gibi seleften daha diğerlerinden dahi rivayet edilmiştir. İnsandan zâhir olan da
mutlaka cinsi insandır **اهـ**. Bu suretle evvelâ bir kübrâ makamında mihnet ve meşakkate tehammül,
insanlığın hilkatte bir lâzimesi olduğu beyaniyle

«وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ» Resûlullaha bir tesliye ve teşvîk yapıldıktan ve daha önceden

va'diyle istıkbaldeki muveffakiyyeti tebşir olunduktan sonra kuvvetine güvenip de Resûlullaha karşı

hurmetsizlik edenlere tevbih ve o kübrânın daha ba'zı netaicini tefri' siyâkında buyuruluyor ki: 5.

﴿أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ﴾ o insan kendisine karşı kimse güç yetiremez

mi sanıyor? - Belli ki burada «أَيَحْسَبُ» zamiri zikri geçen cinsi insana raci' olmakla beraber, her

insan demek değil, ahdi zihnî mahiyetinde olarak bu vasf ile muttasıf mağrur ve mütekebbir ba'zı

insanlardır. Bunun sebebi nüzulü zikri geçen kuvvetine mağrur Ebû'l'eşed Üseyd ibni Keledetel Cûmeihî

denilmiş, Amr ibni Abdi ved denilmiş, Velîd ibni Muğfire denilmiş, Ebu Cehil ibni Hîşam denilmiş, Hâris ibni

Âmir ibni Nevfel ibni Abdi Menaf denilmiş, anlaşılıyor ki bunların hepsi sebebi nüzul olmuştur. İstifham

tevbih içindir, teaccüb için de denilmiştir. 6. ﴿يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا﴾ ben yığın

yığın mal telef etmişim diyor? - Bunu mü'minlere karşı azamet satmak üzere gurur ve iftihar ile söylüyor ve

gösteriş için sarf ettiği malları kasd ediyor. Sarfa, ihlâk ve itlâf ta'bir olunması hakikî menafia sarf edilmeyip

boşuna istihlâk ile zayi' edilmiş olduğunu anlatmak içindir. Çünkü süfeha takımı bir fakîrin karnını

doyurmayı hoşlanmaz da sefahet ve gösteriş için mal telef etmekle iftihar eder, onu büyüklük zann eyler.

Bu ma'na evvelki sûredeki mîras yedilikle de mütenasibdir. Resûlullaha adâvetinin şiddetini izhar için ona

düşmanlık yolunda sarf ettiği malları kasd ettiği de söylenmiştir. Sebebi nüzul, Hâris ibni Nevfel olduğu rivayetinde mahza Resûlullah'a izzâ için söylendiği zikrolunmuştur: Mukatilden merviydir ki: Hâris ibni Nevfel bir günah işlediği zaman Resûlullah'dan istifta ederdi, Aleyhissalâtü vesselâm

Sh:»5835

da ona keffaret emr eylerdi: Muhammede itaat ettiğimden beri keffarât ve tebiatta çok mal telef ettim «

أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا فِي الْكَفَّارَاتِ وَالتَّبِعَاتِ» demiş. Bu ise dîn yolunda

sarf edilen malların boşuna bir istihlâkten ibaret olduğunu iddia ile hayıflanarak dîne i'tiraz etmek ve

Peygambere itaat etmemek için söylenmiş demektir. Ba'zıları da demişlerdir ki: Murad evvelki ma'nadır.

Ancak « يَقُولُ » hal değil, istikbal içindir. Bunu Kıyamet günü söyleyecek demektir, çünkü o ettiği

sarfıyatın kendisine fâide vermediğini o gün cezasını çekerken anlayacaktır.

LÜBED, sured vezninde çok mal ma'nasınadır ki sanki birbiri üstüne yığıla yığıla keçe gibi birbirine

geçmiştir. 7. ﴿أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدًا﴾ onu hiç gören olmadı mı zannediyor. - Bu

istifhamda da iki vecih vardır.

BİRİNCİSİ: İnzardır. O ihlâk ve telef ettim diye mağrurlandığı malı sarf ederken o insanı kimse görmedi mi zannediyor? Da öyle iftihar etmek istiyor. Şübhe yok ki sarf ve ihlâk ettiyse onu Ehad olan Allah tealâ görmüştür. Ve o malları öyle gösteriş için veya Peygambere adâvet için sarf ile telef etmiş olduğundan dolayı cezasını verecek onun hakkından gelecektir. Ve o vakit o, onları öyle ihlâk ettiğine nadim olacaktır demek olur.

İKİNCİSİ de Kelbîden rivayet edildiği üzere sarf iddiasını tekzibdir. Ya'ni o kail yalan söylüyor bir şey sarf etmediği halde bir çok mal ihlâk ettim diye yalan ile öğünüyor. Allah onun ne yaptığını, sarf edip etmediğini görmedi mi zannediyor da öyle yalanı ile öğünüyor? Hayır hiç kimse görmediyse Allah onu görmüştür, söylediğinin hılâfını yaptığını bilir ve cezasını vermeğe kadirdir demek olur. Evvelki vecih, bu ma'hayı da işrab edebileceği için daha müfiddir.

Şimdi Allah tealâ umumiyetle meşakkat içinde halk

ettiği insana ve bu miyanda bilhassa kuvvet ve maliyle iftihar eden o mağrur insana olan eltaf ve inayeti şâmilesinden ba'zılarını ihtar ve gayei halkına irşad ile imtinan ederek onun ahvaline ılımini ve muhasebe ve mücazatına kudretini takrir ve nüfusi mutmeinnenin meymenetli mümtaz hasletleriyle nüfusi münkirenin meş'um haslet ve âkıbetlerinin tefhim ve bu suretle kebedin ma'nasını tazvih siyakında buyuruyor ki:

8. ﴿الْمَ نَجْعَلُ﴾ Ya yapmadık mı, yaratıp vermedik mi? ﴿لَهُ﴾ Ona - o meşakkat içinde

yarattığımız umum insan miyanında bilhassa o sözü söyleyen mağrur insana? ﴿عَيْنَيْنِ﴾ iki göz -

baksın, görülecekleri görsün diye, o halde o yaptıklarını görüyor da onu ve o gözleri yaratan ve gözetip duran Allah görmez mi? Bu iki gözden murad iki zâhir gözü olabileceği gibi biri zâhir gözü, biri kalb gözü

olmak da muhtemeldir. 9. ﴿وَلِسَانًا﴾ ve bir dil - ki bir çok menafia âlet olduğu gibi sâir hayvanların

dillerinden mümtaz olarak bilhassa meramını ifade için de âlet oluyor, ve hattâ gösteriş ve riya için

söylediği o lâfı veya yalanı bile Allahın verdiği o lisanı ile söylüyor. ﴿وَشَفَتَيْنِ﴾ ve iki dudak - ki

birbirine uygun olarak ağzını lüzumuna göre açar kapar. Söylemesinde yemesinde içmesinde ve sâir bir

çok ekvali mahsusasında onlardan istiane eder, o halde onları hayırlı şeylere açmak, muzır şeylere, nâ

sezâ lakırdılara kapamak lâzım gelmez mi? Onları yaratan ve her lâhza gözetip duran Allah, onları ve

onlarla yapılan ve onlara girip çıkan şeyleri bilmez olur mu? Bu istifham takrirî olduğu için ma'nanın hasılı

«نعم جعلنا» = evet yaptık» mealindedir. Şu da o hasıla ma'tuftur: 10.

﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ ve ona iki necid gösterdik. - «Nun» un fethi ve «cîmin»

Sh:»5837

sükûniyle «necd» tepe gibi etraf ve havalisinden mürtefi' olan tümsek Arza denilir. Bu ma'na iledir ki

Arabistanda engin Tihâme mukabili olan ve Necdi Hıcaz, Necdi âriz diye ikiye ayrılan mürtefi' kısma Necd

denildiği gibi Yemen ülkâsının nihayetinde bilâdi Mehreden bir arzı mahsusada dahi Necid denilmiştir.

Yüksek ve açık yola, âlî mertebelere çıkan, yüksek işler gören adama «Tallâussenâya» denildiği gibi

umurda sâbit, galib ma'nasına o ma'nadandır ve başkalarının âciz oldukları zor işleri becerip içinden çıkan

şeci', behadır kimseye ve gamm-ü gussaya dahî Necid denilir. Necid, hasma galebe etmek ve pek terlemek

ma'nalarına masdar da olur. Necdet ve necadet de behadîrlık, kahramanlıktır. Bir de Necid, sînede

tümseklîği veya sût yolu olması hasebiyle sediy, ya'ni meme ma'nasında ma'ruftur. Arabda «

أَمَّا وَنَجْدِيهَا مَا فَعَلْتُ = inan ana memelerine kasem olsun ki yapmadım» diye yemin

etmek şayi'dir ki bu bizim Türkçede «Anamdan emdiğim süt haram olsun bu böyledir» diye edilen yemîne benzer. Burada Necid kelimesi bütün bu ma'naları iyma etmekle beraber yukarıdaki kebed, aşağıdaki Akabe ile mütenasib olmak üzere mücahid bir kahramana gösterilen iki tepe gibi yüksek iki gaye, iki yol ma'nası telkîn etmektedir. Ba'zıları ayneyn ve lisan ve şefeteyn karînesiyle bidayeti hilkati mülâhaza ederek iki Necdi iki meme ma'nasına anlamak istemişlerdir. Bunu İbni Abbastan ve Dahhâkten ve hattâ Hazreti Alîden rivayet edenler de olmuştur. Filvaki' doğum olacağına doğru ana memesinin sütle hazırlanmağa başlaması ve yavrunun doğar doğmaz ilhamı fitrî ile emmesini bilmesi rahmeti rahmaniyye ve hidayeti rabbaniyenin delâili bâhiresinden bir ni'meti sübhaniyye olmak i'tibariyle haddi zatinde imtinana lâıyk ve bunun dil ve dudaklarla yapılması da bu ma'haya muvafık olduğunda şübhe yok ise de bu ni'met daha umumî olup insan

Sh:»5838

dilinin ve dudağının temâyüz ettiği ni'metlerden olmadığı gibi insanın da bidayeti haline âid niami cemîledendir. Âyetin siyak ve sibakı ise bundan istıkbale ve insanın mükellefiyyetine tealluk eden daha geniş ve daha yüksek bir ma'na murad olduğuna delâlet etmektedir. Onun için müfessirîn bu ihtimali

«kıyle» diye nakletmekle beraber burada necdeyn tmsek tepe veya doğrudan doğru yksek yol

ma'nasından mecaz olarak biri hayır biri Şer iki yksek gayeye giden, biri meymenetli bir meş'um iki

yksek tarık ma'nasına olduğunu daha sahih ve daha kuvvetli rivayet ve dirayetle te'yid ederek beyan

etmiŐler ve bunun srei İnsandaki «

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» mealinde olduğunu

sylemiŐlerdir. Ez cmle Buharide Mcahidden hayr- Şer demiştir. Ve İbni Cerir Şu rivayetleri tahrir

eylemiştir: Rabi' ibni Haysemenden: Bunlar sedyeyn değil. Abdullah ibni Mes'uddan: «

و هَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ» Hd ve dellet, sebllhayri veŐŐer. İkrimedenden ve Mcahidden: Hayr-

Şer. Dahhkten: Necdlhayri ve necdŐŐer, Hasenden mrselen: Reslullah sallllah aleyhi vesellem

demiştir ki onlar iki neciddir: Necd hayr ve necd Şer, Demek ki necd Şer, size necd hayırdan daha sevgili

kılınmamıŐtır. Katdeden: Bize zikr olundu ki: Nebiy sallllah aleyhi vessellem Őyle buyurdu:

Eyyhennas! Onlar iki neciddir, necdlhayr ve necdŐŐer, demek ki necd Şer size necd hayırdan daha

sevgili değildir. İbni Zeydden: Ve hedeynhnecdeyn de tarık hayr ve Şer dedi, ve «

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ» kavli ilhsini okudu اه. İbni Mes'uddan Hkim, sahih demiş,

Taberan ve daha baŐkaları da rivayet eylemiş, Taberan Ebu mameden de merfuan rivayet etmiştir.

Drr mensrda Faryab ve Abd ibni Humejd rivayetleriyle Hazreti Al kerremallah vechehu «ba'z

insanlar necdeyn sedyeyn diyorlar, hayır onlar hayr-ü şerdir» demiştir diye zikr edilmiş.

Sh:»5839

Âlûsî bunun Şîa' tefsirlerinden Mecmeulbeyanda da mezkûr olduğunu söylemiştir. Burada Hasen ve Katâdeden nakledilen hadîsi şerif mazmunu ayrıca şayanı dikkattir. Bununla bir takımlarının zannettiği gibi insan fıtratının hayırdan ziyade şerri sevdiği ve binaenaleyh insanda şer meylinin aslı olduğu da'vası reddedilmiş demektir. Doğrusu mutlak insan fıtratı ikisine de alesseviyye kabildir. Birinin galebesi tâlî sebeblerledir. Netekim ta sûrei Bekarede geçtiği üzere Âdemin zenbi Şeytanın iğvasına aldanmasındandır. Şu halde nefsi emmarenin şerri emri, ya hayır ve menfeat zanniyle bir cehalet veya sui terbiye ve i'tiyad ile fitrattan inhırafın neticesidir. Demek ki insanın zalûm ve cehûl olması da kemâl ve terakkisi de sureti umumiyede mutlâka muktezayı fıtrat değil, tâlî esbab ve ilel dolayısıyledir ve onun içindir ki insan terbiyesine ve kişinin iyiliğine kötülüğüne göre ahlâkını tehzîb veya ifsad edebilir. Bundan anlaşılır ki:

الظلم من شيم النفوس و ان تجد ذاعفة فلعله لا يظلم

Diyen şâirin nûfusta zulmü hılkî ve tabî'î addedip de yalnız iffeti arızî bir illet ile ma'lûl addetmesi doğru değildir. İnsan hayre de şerre de müste'idd olarak ikisine de tâlî sebep ve illet ile yürür ve hangisini istihdaf ederse ona gider. Nefis, emmare de olur, mutmeinne de olur. Ancak bu tefsîre şöyle bir suâl hatıra gelir.

Hayır gayesinin ve tarikinın yüksekliği ma'lûm ve müsellemdir, ona necid tesmiye edilmesi muvafık olduğunda şübhe yoktur. Lâkin şer tarikında ne yükseklik tesavvur olunabilir ki ona da necid denilsin? O engin bir uçurum değil midir? Filvaki' öyledir, fakat ona gidenler hayır gibi bir yükseklik tehayyüliyle kittikleri ve hayır şer galip olduğu için tağlib tarikiyle ikisine de necid itlâk edilmiş, sonra da bu yükseklik asıl hayırda olduğu bundan sonra akabenin tefsîriyle anlatılmıştır.

Sh:»5840

Bununla beraber şunu da mülâhaza etmek lâzım gelir ki: insanın kendisine başkasından gelen hayr-ü şerre nisbeti ile kendisinin kendisine veya başkalarına yapacağı hayr-ü şerre nisbeti arasında mühim fark vardır. İnsan şübhesizki kendisine yapılan hayrı sevmesi, şerri sevmemesi tabî'îdir. Kendisinin başkasına veya mutlakâ hayr-ü şerr yapmasına gelince: hakkı bunun da öyle olması: hayrın mutlakâ hayr olduğu için

sevilmesi, şerrin mutlâka şerr olduğu için sevilmemesi iktiza ederse de mücerred hayır ve şerr tabi'atinin hükmü olan bu hak izafetle değişebildiği cihetle insan tabiati için bir gayei kemâl olmakla beraber ibtidaî halde ve fi'liyyatta muhtelifdir. Maddî tabi'at, ataleti fi'le tercih edeceğinden dolayı ruhu zayıf olan tenbel insan ilden gelecek hayra ağzını açar da bir cehid sarfi iycaab eden sa'y-u amelden kaçınır, ne hayır yapmasını ister ne de şer, çünkü şer fi'llerin bir çoğu da hayır yapmak kadar zor ve hattâ ba'zı vücuh ile daha zordur. Fir'avn olmak Fir'avn ile uğraşmaktan kolay değildir. Bu cihetle hayr-u şerr fa'aliyyeti, atâlet tabi'atı karşısına dikilmiş iki tepe, iki necid gibidirki ikisi de necâdet ister. Zikrolunan hadîs gösteriyorki insan fitratında hayır devâiyisi, şer devâiyisinden az değildir. Zannedildiği gibi insan mutlâka şerr yapmasını hayır yapmaktan daha çok sever değildir. Ruhı insan ikisine de müsteiddir. Kimisinde birisi kimisinde de diğeri daha ziyade inkişaf eder ve hangisi inkişaf ederse insanın akıbeti o olur. Ve insan henüz hayır yapmağa kadir olmadığı ilk yaradılışından i'tibaren ta sonuna kadar muhitında hayır ve şer, lezzet ve elem ile muhat bulunur. Ki kebed içinde yaradılmasının ma'nası da budur. O ne kendine ne başkasına bir hayır yapmağa ne de kendisinden şerri def etmeğe bizzat kadir olmadığı halde Allah tealâ onu o meşakkat âlemi içinde dilediği kadar korur, büyütür, hayır ve şer yapabilecek kuvvet

ve çağa iriştirir. Dil ve dudaklara kadar bu ma'na takrir edilmiştir. Bu çağa kadar aczi mahz içinde bulunan

insan bir çok âlâm ve zahmete ma'ruz olmakla beraber mücerred rahmeti rahmaniyyeye medyundur.

Bundan i'tibaren de isîtaati nisbetinde onun şükrünü iyfa için hayrı şerri temyiz ederek hayır yapmak,

kendine ve ibadullaha şerden sakınmak ile mükelleftir ve işte « وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ » ile bu iki

gaye gösterilmiştir. Gayei hayır, gayei şerr, ataletle nazaran bunun ikisi de seyr-ü hareket ve sabr-ü

tehammül ile meşakkat iycab eden, birinde i'tilâ ve selâmet, birinde de sukut ve felâket muhakkak olan iki

tepe gibidir ki insan bunları aşmak mecburiyyetindedir. Hayır tepesine gitmek hidayet, şer tepesine gitmek

dalâlettir. Şu halde « وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ » ile bunun ikisine birden hidayet, ikisinin de yollarını

bildirerek hayre sülûk ve şerden ihtirazı emir, ta'biri âharla hayri emir, emr bilmar'uf, şerden nehy, nehy

anilmünker demektir. Zira hidayet bir hayır ve irşad olduğundan hayır tarikına irşad emr-ü tergibi, şer

tarikına irşad nehy-ü tahziri ifade eder. Bu suretle mütekebil olan bu iki necde hidayet, şuna yürü, şuna

yürüme gibi biri müsbet biri menfî mütekebil iki yol göstermek demek olur. Hidayette necdi hayır, müsbet,

necdi şerr menfidir. Necdi şerden sakınmak necdi hayra tırmanmak. İşte bütün necâdet Kuvvet,

kahramanlık, yükseklik, saadet bundadır. Bunu iyzah ile neticeyi tefhim için buyuruluyor ki:

11. ﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ﴾ Fakat o, kuvvetine, malına güvenen mağrur insan o akabeye

iktiham edemedi -

AKABE, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir.

İKTİHAM, hız ve tazyik ile bir şeye atılmak, saldırmak, kahramanlıkla hücum etmektir ki düşünmeden bir

Sh:»5842

işe kendini atmak ma'nasına kuhûmden gelir. Bu iktiham kelimesi lisanımızda pek şayi' olmuş bir ta'birdir.

Zorlayıp atılmak ma'nasiyle müşkilâti iktiham diye mefulibih ile sıalanır, Arabcadaki aslına göre ise

müşkilâta iktiham diye mefuli ileyh dediğimiz surette sıalanmış oluyor. Ya'ni o yüksek gayeye irmek için

çıkılması lâzım gelen o sarp ve çetin yokuşa göğüs verip de onun müşkilâtını yenmek üzere ona kendini

atacak bir kahramanlık, bir necâdet gösteremedi. Bundan anlaşılıyor ki iki necidde müsbet asıl yükseklik

sarp yokuş birindedir ki o necdi hayırdır. İktihamı değil, ihtirazı lâzım gelen şer' gâyesi veya yolu hakikatte

iniş kabîlinden olmakla ona necid tesmiyesi tağlib tarikîyledir. Burada akabe ta'biri de necid gibi yüksek zor amellerden istiare olarak mecazdır. İktiham olunması lâzım gelen bu akabeden murad hayır necdi olduğu anlatılmak için şöyle tefsîr olunuyor:

12. ﴿وَمَا أَدْرِيكَ مَا الْعَقَبَةُ﴾ Bildinmi o akabe, iktihamı büyük bir kahramanlık olan o

zor yüksek iş, o sarp yokuş nedir? 13. ﴿فَكَرَبَهُ﴾ bir rakabeyi fekk etmek - ma'lûm ki rakabe

boyun demek olup zikri cüz' iradei kül tarikîyle mecaz olarak zat ve şahıs ma'nasında müteareftir ve

bilhassa hurriyyetini gaib etmiş esîr veya memlûkte şayi'dir. Binaenaleyh fekkü rakabe esaret bağıyla

bağlanmış bir boyunu, bir kimseyi esaretten kurtarıp hurriyyete kavuşturmadır ki bu evvelâ insanın kendi

hurriyyetine malik olarak nefsinin kurtarmış olmasına mütevakıf ve bunun en basît misali köle azad etmektir

ve bunun fazıyleti çoktur. Buharî, Müslim, Tirmizî ve sâirde Ebu hüreyre radiyallahü anhten merviydir.

Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki her kim bir mü'min rakabe âzâd ederse Allah tealâ

onun her uzvuna mukabil âzâd edenin bir uzvunu Cehennem ateşinden âzâd eyler

« حَتَّى الْفَرَجِ بِالْفَرَجِ » . İmam Ahmed ve İbni Hibban ve İbni Merduye ve Beyhekî, bera'

radıyallahü anhten rivayet eylemişlerdir ki bir a'rabî ya Resûlâllah! Bana bir amel öğret ki beni Cennete

koyusun demişti. «bir neseme âzâd et veya bir rakabe feket» buyurdu. Onun ikisi bir değil mi? Dedi.

Buyurdu ki «hayır, bir neseme âzâd etmek onu âzâd etmekte senin münferid olandır. Fekki rakabe ise

onun itkına yardım etmendir. İlh... Ya'ni fekki rakabe müntekillen veya müşteriken âzâd etmekten eamdir.

Bir ferdi hurriyete kavuşturmak böyle büyük bir fazıylet ve kahramanlık olunca bir kavmin, bir cemaatin

hürriyetini kurtarmak ne büyük kahramanlık olacağını anlamalı, fekki rakabenin diğer bir ma'nası daha

vardır ki o da « كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ » mucebince her nefsin halâsı kazancına

bağlı olduğu için insanın a'mali saliha kesbiyle kendisini Cehennem azâbından kurtarması demektir ki bu

kurtarış « أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ » = en büyük düşmanın iki

yanın arasındaki nefsendir» buyurulan nefsi emmarenin azgın hevalariyle Şeytanın iğvalarına karşı

mücadele etmekle olur. Netekim o mağrur insanın bu akabeyi iktiham edememesi de bunlarla mücadele

kahramanlığını yapamamasından dolayıdır. İşte o sarp yokuş böyle esîr bir boyunu kurtarmak 14.

﴿ أَوْ اطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴾ veya salgın, ya'ni umumî bir açlık gününde it'am

etmek, yemek yedirmektir. -

MESGABE, seğabdan mimli masdar ki açlık ve bahusus meşakkat ve yorgunluk içinde açlık. Ebu Hayyanın beyanına göre umumî olması ma'nası « zi » den anlaşılmalı gerektir. Zira fi yevmi mesgabe, açlık günü denilmemiş, açlıklı, zi mesgabe denilmiştir ki umumiyetle açlık, hassası olan gün demek olur. Filvaki' böyle umumî bir açlık zamanında yemek yedirebilmek can kurtarmak demek olduğu

Sh:»5844

cihetle fekki rakabe gibi büyük bir kahramanlıktır. Hem de kimlere it'am? 15.

﴿يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ﴾ karabeti olan, ya'ni yakınlığı olan bir yetîme - ki zâhiri, neseb yakınlığıdır.

Bununla beraber komşuluk yakınlığı dahi olabilir. Neseb ve dîn yakınlığı müreccah olduğu şübhesizdir. 16.

﴿أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ﴾ yâhud topraklı bir miskîne -

METRABE de tûrabdan mimli masdar olarak topraklanmak demektir. Za metrabe Türkçemizde toprak

döşenip taş yaslanan ta'bir edildiği vechile şiddetli fakr-ü ihtiyacdan kinayedir. Öyle umumî açlık

zamanlarında böyle şiddetli fakr-u ihtiyac ile sefalet içinde kalmış bir çok kimseler bulunabileceği cihetle

uzak yakın böyle bir biçareye yemek yedirebilmek şübhesiz ki ıktihamı büyük kuvveti kalb ile bir himmete

mütevakkıf olan sarp bir akabedir. İşte kendisine kimsenin gücü yetmezmiş gibi mağrurlanan ve ben yığın yığın mal telef ettim diye iftihar etmek isteyen o insan ne öyle ne de öyle, bu akabeyi iktiham edemedi, böyle

bir kahramanlığa hiç bir vechile girişemediği gibi 17. ﴿ثُمَّ كَانَ﴾ sonra da olamadı. - Bu « كَانَ

» ikteham üzerine ma'tuf olduğundan ma'na menfidir. « فَلَا اقْتَحَمَ وَلَا كَانَ » demektir.

Ya'ni onların hiç birine girişemedikten başka

﴿مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ﴾

iyman edip de birbirlerine sabır tavsiye eden, merhamet tavsiye eyliyen sabırlı, merhametli mü'minlerden

de olamadı - ki 18. ﴿أُولَئِكَ﴾ onlar, o yüksek evsaf ile muttasıf olan o kahramanlığı yapan, esîr

halâs eylemek veya öyle zor bir günde bir yefime veya bîçareye yemek yedirmek suretiyle can kurtaran,

bunlara istitaati yoksa iyman edip de birbirine sabır ve merhamet tavsiye etmek suretiyle

Sh:»5845

tesliyet ve kalb kuvveti vermeğe çalışan mü'minler ﴿أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾ meymenet

sahibleri, kitabları sağ taraflarından verilecek Ashabı yemîn, kendilerine ve başkalarına uğurlu kimselerdir.

19. ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا﴾ bizim âyetlerimize küfr eden, inanmıyarak nankörlük

eden kâfirler ise - ki o mağrur da bunlardandır. ﴿هُمُ أَصْحَابُ الْمَشْجَمِ﴾ onlar şeamet

sahibleridir. - Meşumluktan kurtulmıyan, kitabları sollarından verilecek Ashabı şimal, kendilerine de

başkalarına da uğursuz kimselerdir ki 20. ﴿عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ﴾ üzerlerine bir ateş

bastırılıp kapıları kapanacaktır. -

MÜ'SADE, iysaddan ismi mefuldür. « آصَدْتُ الْبَابَ » denir ki kapıyı kapadım, sim sıkı kilitledim

demektir. Üzerlerine ateşin yakılıp fırın gibi kapısının kapanması ateşin şiddetini iyca edeceğinden

Cehennemde azâblarının şiddet ve ebediyetinden kinayedir.

